

NOTACJA STAROGRECKA I INNE NOTACJE LITEROWE

NOTACJA STAROGRECKA

INFORMACJE OGÓLNE

- dominował przekaz ustny
- notacja muzyczna **nie miała charakteru powszechnego**
- stosowano ją wyłącznie w ramach wąskiego grona profesjonalnych muzyków
- bardzo nieliczne zabytki notacji starogreckiej – jest to w zasadzie rekonstrukcja
- istotnym źródłem informacji jest **Alypios** (III lub IV wiek n.e.)
- zgodnie z Alypiosem istniały w Grecji dwa równoległe systemy notacji:
  - **instrumentalny (akompaniamentu?)**
  - **wokalny**

NOTACJA STAROGRECKA

NOTACJA INSTRUMENTALNA

- notacja instrumentalna była najpewniej **wcześniejsza** (ok. V w. p.n.e.) niż wokalna
- niektóre znaki przypominają litery, ale **ich geneza do dziś nie jest jasna**
- większość znaków posiada **trzy pozycje**: naturalną, obróconą (90 stopni) i odwrotną (180 stopni)

trzeci rząd (+2d)	24 Ψ	27 Φ	30 Κ	33 Χ	36 Α	39 >	42 Ω	45 Η
drugi rząd (+1d)	23 Σ	26 ΙΙ	29 Ο	32 Υ	35 Λ	38 Β	41 Ι	44 Ρ
naturalny	22 Μ	25 Ε	28 Ζ	31 Κ	34 Τ	37 Λ	40 Κ	43 Ν
wysokość	f	g	a	h	c'	d'	e'	f'

trzeci rząd (+2d)	9 Π	12 Η	15 Ξ	18 Ι	21 Τ
drugi rząd (+1d)	8 Ή	11 Ι	14 Μ	17 Ι	20 Ζ
naturalny	7 Η	10 Η	13 Ε	16 Ι	19 Ζ
wysokość	·A	H	c	d	e

NOTACJA STAROGRECKA

NOTACJA INSTRUMENTALNA

- prawdopodobnie **nie była to notacja precyzyjna** – każdy muzyk mógł ją interpretować inaczej
- prawdopodobnie notacja była ścisłe związana z muzyką **aulosu** (*auletike*)
- być może pozycja naturalna znaków odpowiadała **otwartym otworom aulosu**, a pozostałe przymkniętym
- zestaw znaków przypuszczalnie był **sukcesywnie powiększany** (związek z rozwojem aulosu?)
- nie jest jasne znaczenie kolejności tych znaków, ich alterowanych form i zależności między nimi
- nie wiemy nawet czy istniał jakiś ustandaryzowany **system stroju** (prawdopodobnie nie)

NOTACJA STAROGRECKA

NOTACJA WOKALNA

- powstała później niż instrumentalna (ok. IV w. p.n.e.)
- do zapisu używano **24 liter greckiego alfabetu**
- ponieważ dźwięków było więcej niż liter, dodawano kolejne sekwencje **liter odwróconych**
- nie jest jasne dlaczego potrzebny był dodatkowy system notacji

normalna forma liter	A	B	Γ	Δ	E	Z	H	Θ	I	K	Λ	M
forma przekształcona	Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ
normalna forma liter	N	Ξ	Ο	Π	Ρ	Ϲ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
forma przekształcona	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Ϲ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
	Ι	Ϝ	Ϙ	Ϻ	ϻ	ϻ	ϻ	ϻ	ϻ	ϻ	ϻ	ϻ

te sześć przekształconych znaków → znajduje się u góry skali, powyżej A

Ϡ ϖ ϗ ϗ ϗ ϗ

NOTACJA STAROGRECKA

WĄTPLIWOŚCI

- powszechność muzyki w kulturze greckiej a skąpo zachowane źródła notacji muzycznej
  - teoria muzyki a praktyka muzyczna
  - teoria skupiała się niemal wyłącznie na zagadnieniach tonalnych (skale) i stroju
  - w zasadzie całkowity brak zainteresowania szerszym kontekstem melodyki i praktyki kompozytorskiej
-
- notacja jako przypuszczalnie nieistotny element kultury muzycznej lub służący innym celom
  - prawdopodobnie nie służyła zapisowi melodycznemu lub zapisowi kompozycji w naszym rozumieniu
  - być może służyła zapisowi innych parametrów, np. skal lub stroju
  - niewykluczone, że muzyka grecka nie miała stałego korpusu melodii i nie było potrzeby jego utrwalania
  - być może była w znacznym stopniu improwizowana lub opierała się na powtarzalnych formułach

INNE NOTACJE LITEROWE

INFORMACJE OGÓLNE

- notacje występujące głównie w okresie **od IX do XI wieku**
- o niewielkim znaczeniu dla praktyki muzycznej, jedynie epizodycznie stosowane w księgach chorałowych
- częściowo czerpiące z **greckiej teorii muzyki i notacji muzycznej** z opisu Alypiosa
- **współistniejące** z wczesną notacją **neumatyczną** (bezliniową)
- efekt zapotrzebowania na **wysokościowe doprecyzowanie** notacji neumatycznej

INNE NOTACJE LITEROWE

NOTACJA Z TONARIUSZA Z MONTPELLIER

- księga chorałowa z **pierwszej połowy XI wieku**, sporządzona prawdopodobnie w Dijon
- zawiera przykład **notacji alfabetycznej**
- notacja ta stosowana była w niektórych źródłach **normandzkich** tego okresu
- jeden z **niewielu przykładów** szerszej obecności notacji literowych w księgach chorałowych
- źródło to zawiera także inne znaki nieliterowe, których znaczenie do dzisiaj nie jest jasne

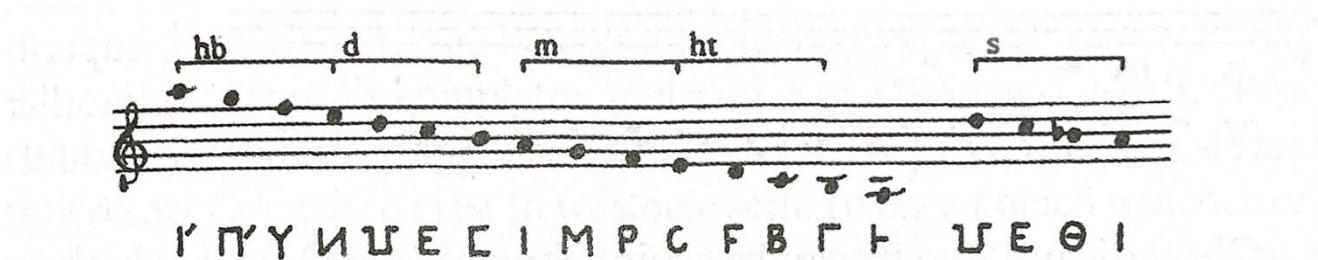
INNE NOTACJE LITEROWE

NOTACJA HUCBALDA

- notacja literowa obecna w pismach **Hucbalda z Saint-Armand** (pocz. X wieku)
- zapożyczona z Boecjusza i zaadaptowana przez Hucbalda
- w rzeczywistości są to skrócone symbole dla długich nazw greckich poszczególnych dźwięków
- w ujęciu Hucbalda była to **notacja relatywna** – chodziło o zachowanie struktury interwałowej
- stosowana była przez Hucbalda w **powiązaniu z wczesną notacją neumatyczną**
- neumy wskazywały na **frazowanie** melodii, a litery greckie na **wysokości** dźwięków (strukturę interwałową)
- notacja Hucbalda nie znalazła **żadnego zastosowania praktycznego**, jedynie teoretyczne

INNE NOTACJE LITEROWE

NOTACJA HUCBALDA

tetrachordy:

hb	<i>hyperboleōn</i>
d	<i>diezeugmenōn</i>
m	<i>mesōn</i>
ht	<i>hypatōn</i>
s	<i>synēmmenōn</i>

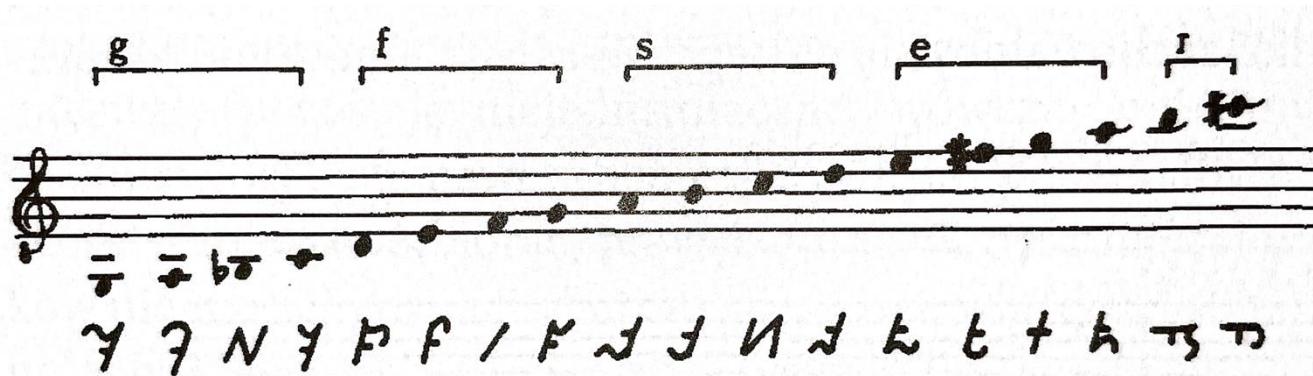
greckie nazwy wysokości dźwięków:

aa	<i>nētē hyperboleōn</i>
g	<i>paranētē hyperboleōn</i>
f	<i>tritē hyperboleōn</i>
e	<i>nētē diezeugmenōn</i>
d	<i>paranētē diezeugmenōn</i> lub <i>nētē synēmmenōn</i>
c	<i>tritē diezeugmenōn</i> lub <i>paranētē synēmmenōn</i>
h	<i>paramesē</i>
b	<i>tritē synēmmenōn</i>
a	<i>mesē</i>

INNE NOTACJE LITEROWE

NOTACJA DAZJALNA

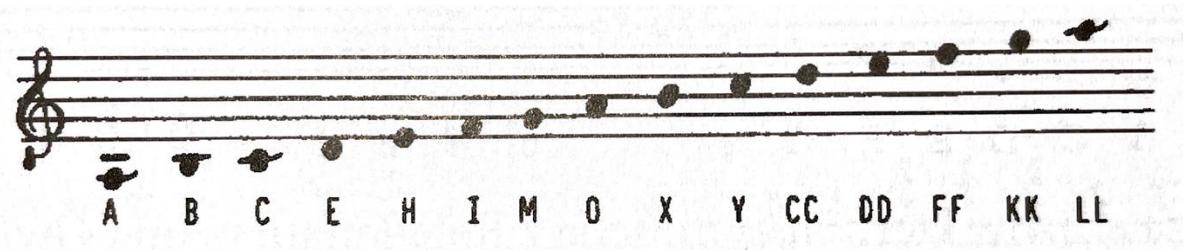
- notacja dazjalna pojawiła się w traktatach: *Musica enchiriadis* i *Scolica enchiriadis* (X w.)
- notacja ta jest **zbliżona do notacji Hucbalda**
- większość stosowanych znaków to modyfikowany **starogrecki znak przydechu (daseia)**
- są to tzw. **znaki dazjalne lub dazańskie**
- podobnie jak notacja Hucbalda **nie znalazła zastosowania praktycznego**

INNE NOTACJE LITEROWE

NOTACJA BOECJUSZA

- system zapisu wysokości dźwięków stosowany już przez **Boecjusza** (V w.)
- znalazł zastosowanie m.in. w traktacie *Alia musica*

INNE NOTACJE LITEROWE

NOTACJA GWIDONA

- jest to rozwinięcie nazewnictwa **boecjańskiego**
- zastosowana w północnowłoskim traktacie *Dialogus de musica* z X wieku
- przyjęta i rozpropagowana za sprawą **Gwidona z Arezzo** (XI w.)
- ugruntowała się jako tzw. **scala musicalis** i była powszechnie stosowana aż do XVII wieku
- stała się bardziej **systemem nazewnictwa dźwięków**, niż notacją muzyczną sensu stricto

